

Ungváry Krisztián

Démy-Gerő Sándor élettörténete

Bevezető

A magyar hírszerzés 1945–1990 közötti történetében tudomásunk szerint csak egy esetre van példa, amikor ügynökökkel magasabb szinten sikerült beépülni ellenséges hírszerző szervek hivatásos állományába. Démy-Gerő Sándor, a Magyar Harcosok Bajtársi Közösségébe (továbbiakban MHBK) beépített hírszerző a III/I. csoportfőnökség 1980-as években készített értékelése szerint „az egyik legsikeresebb” hálózati személy volt.¹ Ez a siker mások számára viszont az akasztófát jelentette. Az alábbi írás Démy-Gerő életútjának bemutatása mellett adalékokkal szolgálhat a hírszerzés forrásainak kritikus olvasatához és a hírszerzés belső működésének jobb megértéséhez. Emellett arra is kísérletet teszek, hogy felvázoljam azokat a morális problémákat, amelyek egy ilyen életút értékelése kapcsán adódnak.

Az ügy megértéséhez szükséges a Magyarországgal szemben folytatott nyugati hírszerzés 1945 és 1956 közötti aktivitásának vázlatos bemutatása. Az amerikai, a francia és a brit titkosszolgálatok már 1945-től intenzív hírszerző tevékenységet folytattak magyar területen. Ennek oka kézenfekvő volt: információkat kívántak szerezni a szovjet csapatokról, elsősorban azért, hogy egy esetleges támadó akciót időben előre jelezni tudjanak. Emellett fontos volt a magyar politikai és katonai hírek szerzése is.

Erre a hírszerzésre alapvetően helyismerettel és magyarul anyanyelven beszélő személyekre volt szükség. Ez a háború évei után nyugaton bőven rendelkezésre állt, hiszen több száz ezer magyar menekült szóródott szét Nyugaton, elsősorban osztrák és német menekülttáborokban.

A magyar katonatisztekre támaszkodó hírszerzést 1948-tól a Magyar Harcosok Bajtársi Közössége fogta össze. A magyar hírszerzés és kémelhárítás az MHBK-t már ideológiai okokból is a legfőbb ellenségként kezelte. A Magyarország elleni kémkedésben az MHBK azonban végig csupán alvállalkozó volt. Valós megbízók, azaz az angol, francia, amerikai és nyugatnémet szolgálatok abban a történetben, ami az MHBK-ra fókuszál, óhatatlanul háttérben maradnak. Mindez a források torzítását is

1. ÁBTL 1.11.4. I. sorozat.; Démy-Gerő tevékenységét vázlatosan ismerteti Sz. Kovács, 2013.

eredményezi, mivel az ÁVH majdnem minden kémtevékenységet az MHBK nyakába varrt, amit megkönnyített, hogy a kémkedésre vállalkozók, illetve a kémkedést koordinálók között a volt magyar királyi tisztikar reprezentánsai 1956-ig magasan felülreprezentáltak voltak.

Az MHBK hírszerzési tevékenységének előzményei már 1945-ben léteztek. Hasonlóan német társaikhoz, az MHBK-t megalakító tisztek közül azok, akik titkosszolgálati tapasztalattal rendelkeztek, elsősorban szaktudásuk értékesítéséből próbáltak megélni, mert sejtették, hogy számukra a szovjet övezetbe nincs visszaút. Emellett a különféle nyugati titkosszolgálatok mindegyike folytatott kémkedő- és toborzótevékenységet a különböző menekülttáborokban. Azok a tisztek, akik 1945/46 során a francia, angol vagy USA titkosszolgálatok beszerzőiként bukkantak fel, 1948 után sokszor az MHBK keretei között folytatták ugyanett.

Az MHBK történetének kémkedési vonatkozásairól eredeti iratok alig állnak rendelkezésre – az MHBK kémrészlegének irattára ismeretlen helyen lappang vagy megsemmisült.² Néhány tanulmány tárgyalja csupán az MHBK vezetőjének, illetve egy ügynökének sorsát illetve az MHBK-tagok elleni eljárásokat.³ Teljes egészében feltáratlan az MHBK-t megbízó külföldi titkosszolgálatok iratanyaga. Az egyetlen szervezet, amelynek ebben a vonatkozásban gyűjtött anyagai kutathatóak, a magyar hírszerzés és kémelhárítás.⁴ Tanulmányunk erre alapozva kíván adalékkal szolgálni a magyar kémelhárítás történetéhez.

A kezdetek

Démy-Gerő Sándor 1919. július 19-én született, apja nyugállományú huszár alezredes volt. A kecskeméti piarista gimnáziumban érettségizett, és a Műegyetem gépészmérnöki karára jelentkezett (állítása szerint apja 1919-es tevékenysége miatt nem vették fel a Ludovikára, ahová eredetileg beadta jelentkezését – fia 2017-es közlése szerint viszont eredetileg nem is a Ludovikára akart jelentkezni). 1939-ben behívták katonai szolgálatra, a tisztiiskolát évfolyamelsőként végezte, és ennek köszönhetően felvették a Ludovikára is. 1941 augusztusában végezte el a Ludovika Akadémiát, tüzér hadnagyként avatták és az orosházi 16. tüzérosztályhoz helyezték. 1942 őszén egy átképző tanfolyam elvégzése után a légvédelemhez helyezték át. 1943 januárjában egy lokátoros alakulathoz osztották be, amelyet kiképzésre Berlinbe vezényeltek. A német fő-

2. Az MHBK történetének egyetlen – meglehetősen apologetikus és a hírszerzéssel kapcsolatos ügyekről gyakorlatilag szót sem ejtő – összefoglalását Radnóczy Antal írta meg. Lásd Radnóczy, 1998.

3. Lásd Ungváry, 2014: 58–81.; Zsitnyányi, 2001: 173–198.; Fráter, 2012; Soós, 2010.

4. A magyar állambiztonsági iratanyag is csak részben maradt az utókorra. Esetünkben nem az 1989-es iratmegsemmisítések, hanem az 1956-os forradalom során történt jelentős mértékű irateltűnés okozta a legnagyobb károkat. „Dunai” eredeti anyagai ugyanis 1956-ban részben megsemmisültek. Minden jel szerint 1956 után megkísérelték az eredeti iratanyag rekonstruálását, ennek során egy db Bt-dossziét rekonstruáltak, valamint megmaradtak a 4., 11., 12., 13. és 15. számú Mt-dossziék is. A hírszerzés ausztriai tevékenységére lásd Sz. Kovács, 2013; Gecsényi 1993, 2012.

város ebben az időben sorozatos angol bombázásoknak volt kitéve, ami a polgári lakosságnak súlyos veszteségeket okozott, és ez Démy-Gerőre is nagy hatást gyakorolt. Miután Magdeburgban is elvégzett egy éjjelivadász-irányító tanfolyamot, 1943-ban a dunapentelei éjjelivadász-támpont radarműszerész tisztje, 1944-ben pedig Budapesten egy mérés technikai tanfolyam oktatója lett. A tanfolyam 1944. október 25-én szűnt meg, a tanfolyamtörzs és néhány hallgató azonban továbbra is együtt maradt, és fiktív papírok kiállításával a Krisztina tér 2. számú házba települve legalizálta budapesti tartózkodását. Démy-Gerő Budapest ostromát is itt élte át, majd jelentkezett az új honvédségnél. 1946 elején azonban leszerelését kérte, mert úgy érezte, hogy egyéniségének a katonai hivatás nem felel meg. Újból beiratkozott a Műegyetemre, autófuvározással foglalkozott, de a pénzügyi stabilizációt követően tönkrement. Feleségével együtt apósa Algyő melletti 100 holdas birtokára költözött, ahol földművesmunkákból tartotta fenn magát. Neje, Szendrey Piroska az 1941-ben nyugdíjazott Csongrád megyei főispánnak, a szegedi Vitézi Szék elnökének, Szendrey Lászlónak a lánya volt (Szendrey Lászlót 1950-ben nyolc év börtönbüntetésre ítélték a „népi demokratikus rend elleni bűncselekmény” vádjával, pontosabban azért, mert a lehullott gyümölcsöt nem szedte össze; 1954-ben szabadult).

Démy-Gerő apósával megromlott viszonya miatt 1947-ben Szegedre költözött, ahol biztosítási ügynökként tevékenykedett. A háború utáni időszakot ludovikás társaihoz hasonlóan ő is szociális krízisként is élte meg.⁵ Azt is éreztették vele, hogy a „volt elnyomó osztály” tagjaként a későbbiekben sem számíthat sok jóra. Nem segített ezen az sem, hogy belépett a Magyar Kommunista Pártba, mivel az 1948-as párt-egyesítést megelőző tagrevízió során kizárták. 1949. február 2-án⁶ családi és anyagi okokból sógorával, Ugody Tamás⁷ tüzér századossal Pinkafőnél Ausztriába szökött. Visszaemlékezése szerint Ugody azzal riogatta, hogy ha Magyarországon marad, előbb-utóbb kivégzik.⁸ Ezt éppenséggel nem cáfolta saját apjának sorsa, akit 1948. március 15-én szovjet hatóságok elraboltak, és csak 1950-ben engedtek vissza Magyarországra.⁹ Tervei szerint Franciaországba akart jutni, ezért első célja Ausztria francia megszállási övezete volt. Innsbruckban az osztrák rendőrség elfogta, és tiltott határátlépésért hat napra lecsukták (korábban Grazban is hat nap elzárással büntették).

5. A ludovikás tisztek sorsára és különösen az 1945 utáni egzisztenciális kríziseikre lásd Rainer, 2018.

6. A dátumban mind Démy-Gerő, mind tartói következetlenek, mert hol 1948 elejét, hol 1948 végét, hol pedig 1949 januárját adják meg disszidálása dátumaként, és ugyanígy 1949 tavasza, illetve 1950 tavasza szerepel, mint az ÁVH-nál történt felajánlkozás dátuma. Részemről azt a dátumot adom meg, amely az iratok alapján jobban valószínűsíthető. A dátumok összekeverésére nem tudok magyarázatot adni.

7. Ugody Tamás (1913. május 1. – ?) hivatásos tüzér százados (fegyvernemét a BM tévesen huszárként tartotta nyilván) Démy-Gerő Éva (Sándor nővére) férje volt, akitől 1949 után elvált. Ugody a későbbiek során Ausztriában élt, anyja második házasság révén Gömbös Gyula felesége volt.

8. Lásd Démy-Gerő Sándor önéletrajza 1964. január 6., ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5, 11–13.; ua. 1958. április 25., 3.2.1. Bt-372/5, 14–18.

9. Apját ezt követően a gyűjtőfogházba zárták, innen az ÁVH fiára való tekintettel helyezte szabadlábra.

Ezt követően átadták a francia hatóságoknak, akik választás elé állították: vagy hat hétre bevonul egy „megfigyelő lágerbe”, vagy önként belép az általuk felállított őrzászlóalj kötelékébe. Az utóbbit választotta, egy őrzászlóalj tagjaként az innsbrucki Kloster-kaszárnya őrségéhez osztották be. Döntését megkönnyítette, hogy beszélt franciául. 1948. december 6-án egy mulatozás alkalmával ismerte meg Korponay Miklóst,¹⁰ Kovács Attilát¹¹ és Gévay Ervint,¹² valamint annak menyasszonyát. Viszsaemlékezése szerint itt leitatatták, a mulatozás végén pedig verekedésbe keveredett. Mivel az ügyről csak Démy-Gerő saját beszámolója áll rendelkezésre, nem tudjuk a pontos igazságot. Szerinte őt szándékosan itatták le, mert korábban megtiltotta szakaszában az MHBK-szervezők tevékenységét (az, hogy Démy-Gerő az első adandó pillanatban elárulta az ÁVH-nak, hogy az MHBK beszervezte, mindenesetre valószínűsíti elbeszélését).

Az eset után szolgálata közben találkozott Kovács Attilával, aki a kaszárnyából jött ki. Szemrehányásokat tett neki leitatásáért, amire Kovács azt ígérte, hogy ha a szolgálat részére feladatot vállal, mindent jóvátehet. Démy-Gerő 24 óra gondolkodási időt kért, majd másnap közölte, hogy elvállalja a feladatot. Rendszeres kiképzés alá vonták. Feladata szerint Kecskemét környékén kellett egy rádió telepítésére alkalmas személyt, valamint emellett úgynevezett alappontokat (azaz alvó ügynököket) beszerveznie. Ezen túl fel kellett derítenie a Tisza–Maros-háromszögben az ejtőernyős ugrásra alkalmas területeket. Feladatához vegytintát, magyarországi kapcsolócímet és innsbrucki levelezési címeket kapott. Átdobását eredetileg 1949 februárjára tervezték, de Kovács Attila Katpol-ügynökök által történt meggyilkolása¹³ miatt későbbre halasztották. Kovács feladatait (a Magyarországra átdobandó ügynökök kiképzését és eligazítását) Berthóty László¹⁴ vk. százados és Nagy Géza vette át. Bécsben egy eligazító magyar papírokkal látta el: kapott egy bejelentőlapot, vívószövetségi tagsági igazolványt, Ganz hajógyári megbízólevelet és egy Dvorzsák Pál¹⁵ névre kiállított személyi igazolványt. Nickelsdorfban egy Dörner nevű vendéglős igazította el arról, hogy melyik tanyára menjen be, ahol mint népi németet 100 schillingért átsegítik a hatá-

10. Korponay Miklós (1912. szeptember 25. – ?) vezérkari százados, 1944 őszétől a diverzáns feladatokat végrehajtó „kopjás-mozgalom” egyik szervezője, 1945 után az MHBK egyik alapítója. 1950 után az MHBK hírszerző tevékenységében már nem vett részt, személyi okokból az MHBK vezetésével is összeveszett.

11. Kovács Attila (1922. január 1. – 1950. január 21.) hivatásos hadnagy, a francia titkosszolgálat bécsi rezidense.

12. Gévay Ervin (1922. május 7. – ?) hivatásos hadnagy, Kovács Attila barátja, 1956 után Münchenben élt. „Engel Paul” fedőnéven a hírszerzés sikertelenül kísérlete meg beszervezését.

13. A Katonapolitikai Osztály már 1946-tól ráépült a nyugati hírszerző szervek szolgálatában álló katonatiszti csoportokra. Kovács Attila, mint Magyarország ellen tevékenykedő hírszerző-szervező, különösen veszélyesnek tűnt, ezért határozták el elrablását, ami az érintett ellenállása és a szakszerűtlen kivitelezés miatt gyilkosságba torkollt. A részletekre lásd Gecsenyi, 2012.

14. Berthóty László (1912. május 26. – ?) vezérkari százados, 1944-ben csapattisztként szolgált.

15. Dvorzsák Pál létező személy (tüzér hadapród) volt, akinek beszerzése az MHBK-nak nem sikerült. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4., 44. Életrajz, 1958. április 25.

ron (ebben az időszakban a kitelepített németek közül sokan próbáltak meg illegálisan visszaszökni Magyarországra). A vállalkozás nem volt veszélytelen, mert ebben az időben a határt már dróttakadállyal és aknazárral is biztosították.

Démy-Gerő motivációit illetően csak önvallomásaira hagyatkozhatunk. Ezek szerint megbízatását kezdettől fogva csak látszatból vállalta el, mivel honvágya volt, és vissza akart jutni feleségéhez és gyermekéhez. Erre azonban más utat is választhatott volna, nem volt példa nélkül, hogy magyar menekültek hazatelepülési kérelmekkel keresték fel a bécsi magyar követséget. Másrészt viszont ahhoz, hogy az ÁVH ne csukja börtönbe, neki is fel kellett kínálni valamit, és ez csak bajtársainak elárulása lehetett. Segíthette ebben a döntésében, hogy frusztrálóan hatottak rá az MHBK-val kapcsolatos ausztriai élményei. 1958-as önéletrajzában azt írja, hogy a megbízást „*az MHBK elleni gyűlöletből vállaltam. A későbbiekben ezt az érzést mind inkább felváltotta a szocialista rendszer iránti bizalom és meggyőződés érzése*”.¹⁶ Utólag Démy-Gerő minden bizonnyal szívesen stilizálta saját élettörténetét, és az is nyilvánvaló, hogy az általa elkövetett pálfordulásból nem volt számára visszaút. Az azonban biztos, hogy az MHBK-t mélyen gyűlölhette, hiszen nincs semmi adat arra, hogy erkölcsi problémát jelentett volna neki az MHBK-hírszerzők akasztófára juttatása. Budapestre érkezve Démy-Gerő mindenestre azonnal jelentkezett a Csengery utcában az Államvédelmi Hatóság (ÁVH) panaszirodáján, és teljes feltáró vallomást tett a hírszerzésnek, valamint leadta a kapott vegytintákat is. A részletes kihallgatás alapján rendkívül pozitív benyomást alakult ki róla. „Weszely Péter” (másutt „Veszély Péter”) fedőnéven végrehajtották beszervezését. Ezt 1951 nyarán ismeretlen okból „Dunai”-ra változtatták meg.

Az effajta visszafordítások az ÁVH, illetve az abba beolvadó Katonapolitikai Főcsoportfőnökség praxisában egyáltalán nem számítottak ritkaságnak.¹⁷ Emellett a másik oldal is élt az effajta lehetőséggel, ha talált hozzá partnert. A visszafordított ügynökök általában megbízhatatlanok voltak, de arra mégis lehetett őket használni, hogy meg lehessen tudni az ellenérdekeltektől a hírszerzők hírigényét, és egyáltalán információkat lehetett rajta keresztül szerezni az ellenséges hírszerző szervekről. Démy-Gerő abban viszont mindenképp különleges esetnek számított, hogy minden külső kényszer nélkül vállalta a pálfordulást. A megfordított ügynökök ugyanis általában úgy kerültek az ÁVH vagy a Katpol karjaiba, hogy lebuktak, és nem úgy, hogy önként és tudatosan vállalták az árulást.

Mivel csak tíz nappal később kellett volna visszatérnie, az ÁVH-nak volt ideje arra is, hogy gyors kiképzésben részesítse. Első tartója Papp Károly előadó volt,¹⁸ később

16. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4., 44. Életrajz, 1958. április 25.

17. A magyar kémkedés történetét monografikus igénnyel még nem dolgozták fel. Az összes halálos ítélettel zárult kémügy feldolgozása azonban így is több ilyen játszmas ügyet hozott napvilágra. Csak a példa kedvéért: megfordított ügynökök tevékenykedtek a Kovács Attila és Dudosits József elleni akciókban is. Lásd ÁBTL 3.2.5. O-8-012, 75. és 3.1.9. V-73214/1.

18. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4., 10-69237/50 „Weszely Péter”, „Dunai”, „Tiszai Miklós”, Jelentés 1950. április 28., 21–26.

Bónis Antal vette át, aki egyúttal a határszakaszon történő átjutását is biztosította.¹⁹ Ki-, azaz visszautazásának legalizálása nem volt egyszerű, mivel Budapesten maradt felesége előtt azt a legendát kellett fenntartani, hogy ő továbbra is az MHBK ügynöke. Csak 1950 júliusában mondhatta el feleségének, hogy „laza kapcsolatban áll” az ÁVH-val, akik eltartásáról gondoskodni fognak. Nejét azonban igencsak aggasztotta, hogy közben apját az ÁVH letartóztatta. Amikor a szegedi Csillagbörtönben meglátogatta, apja úgy viselkedett, mint egy elmebeteg – minden bizonnyal az elszenvedett kínzások hatására. Mivel „Dunai” ígérete ellenére 1950 karácsonyán sem jelentkezett személyesen, arra is gyanakodott, hogy valójában már meghalt, és az ÁVH levelezik vele. Ebből adódott, hogy egy munkatársával belsőbb viszonyba került, ami azonban férje tudomására jutott, és ez Démy-Gerő „tartásában” komoly gondot okozott, mivel családi ügyeinek rendezése miatt haza akart menni Bécsből. A konspiráció érdekében a hírszerzés ismeretlen időpontban (feltehetően 1950-ben) beszervezte. Egy belső feljegyzésből tudjuk, hogy a feleség hálózati anyagai 1956 októberében megsemmisültek, a hírszerzés Démy-Gerő hazatérése után már nem foglalkoztatta semmilyen formában sem.²⁰

A kémelhárító hírszerző

Démy-Gerő visszatérte után bizalmat keltett a leadott dezinformációs adataival, és második sikeres visszatérése után francia javaslatra az MHBK hírszerző részlegében hamar karriert csinált. 1950 folyamán a Boden-tó melletti Langenargenben működő francia központi hírszerző szervben dolgozott, majd 1951-től a bécsi központi hírszerzési vezetőjévé is kinevezték. Ebből adódóan belső információkkal rendelkezett a francia szolgálatokkal szorosan együttműködő MHBK-ról, és egyedül olyan sok adatot szolgáltatott az angol és francia hírszerzési szervekről, hogy azzal az őt tartó alosztály sem tudott lépést tartani. Az ügybe a szovjet tanácsadók is bekapcsolódtak és nagyszabású dezinformációs játszma indult el az ellenféllel szemben. „Dunai” emellett rendkívül értékes anyagokat is megszerzett, például a francia hírszerző iskola kiképzési és tanulmányi anyagait. *„A találkozókat élményt jelentettek, Dunai, a született hírszerzőtehetség sokszor bölcsőbbnek, szakszerűbbnek és előrelátóbbnak bizonyult, mint az őt tartó rezidentúra beosztott”²¹* – írta erről bujtatott önkritikával egyik tartója, Vértes János. Munkadossziéjába fűzött jelentéseinek széljegyzeteiből kiderül, hogy Szirtes Kálmán²² nevű tartója sokszor félreértelmezte a kapott jelentéseket, rossz utasításokat adott. A hírszerzés róla készült belső tanulmánya szerint a tartás

19. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4., II. rész, 217. Hálózati jelentés, 1950. július 12.

20. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. Feljegyzés, 1957. október 14.

21. ÁBTL 1.11.4., I. sorozat, Vértes-kézirat, 67.

22. Kovács (Meszler) Tibor (1928. június 16. – ?) kőművessegéd, 1950–1954 között bécsi rezidens, 1954–1956 között a hírszerzési főosztály vezetője, később a tudományos-technikai alosztály vezetője, londoni rezidens (idegen nyelven tárgyalóképesen nem beszélt). 1967-ben fegyelmeivel elbocsátották és rangjától megfosztották. Lásd ÁBTL 2.8.1. 100.

hiányosságai dacára működése során több tucat illegálisan bejuttatott ellenséges ügynököt és ezek segítőitársait buktatta le. Még végleges kivonása után is történtek lebukások, mivel a franciák még ekkor sem változtattak embereik alapfelszerelésén, „egyenruházatán”. *„Ha egy határközeli vasútállomáson gumicsizmás, sziürke ponyvából készült trenchcoat viselő személyt letartóztatott a határőr vagy a rendőrjárőr, a tökéletesnek látszó papírok ellenére is bekísérte, mert szinte biztos volt, hogy a francia hírszerzés ügynökeéről van szó. Dunai tevékenysége összesen 51 embert juttatott a bíróság kezére, illetve ebből néhányat visszafordítottak.”*²³

Az ÁVH Démy-Gerő információit messzemenően fel tudta használni. Általában nem az ismertté vált futárokat tartóztatták le, hanem csak azok magyarországi kapcsolatait. Ennek az volt az oka, hogy el kívánták terelni az ellenérdekelt fél gyanúját: amennyiben sorban buktak volna le az átdobott ügynökök, akkor nyilvánvalóvá vált volna, hogy a központból szivárogo az információ.

Az eddig ismertté vált kémügyekből Markovits János, Dudosits József és társai, Farkas Imre és társai követhetők egyértelműen Démy-Gerő aktivitásaihoz. Démy-Gerő emellett ismerte a vele nagyjából egy időben indított Rüll Tamás, Jakabffy Gyula és Bálint Antal futárokat.²⁴ Ők még két utat tettek Magyarországra, a második végén azonban a határon tűzharcba keveredtek, Bálintot lelőtték, Magyarországon maradt testvérét pedig kivégezték. Egyes esetekben, amikor Démy-Gerő hatáskörén kívül történtek átdobások, az MHBK-futárok küldetése sikerrel járt. Azonban legkésőbb a futár visszatérte után Démy-Gerő és rajta keresztül a magyar hírszerzés is mindent megtudott.

Az MHBK Langenargenben képezte ki a Magyarországon bevetni tervezett futárokat. A kiképzés során az érintettek rendkívül részletes eligazítást kaptak a magyarországi belső viszonyokról, a politikai élet mellett naprakész ismeretekkel kellett rendelkezniük a hazai sporteseményekből is. Az MHBK kémiskolájának francia összekötője egy Huber nevű százados volt, aki megpróbálta professzionalizálni a kiképzést, pl. javaslatára a futárokat arra oktatták, hogy esetleges lebukásuk után színleg vállalják el megfordításukat, amit természetesen otthon jelenteniük kell, és ebben az esetben nem kerülnek többet bevetésre. Általános elvként vezették be, hogy először minden visszatérőt gyanúval kell fogadni.

A Démy-Gerővel történő kapcsolattartást leegyszerűsítette, hogy 1955-ig Bécs – Berlinhez hasonlóan – szállási zónákra volt osztva, így megfelelő papírokkal a magyar hírszerzők veszélytelenül utazhattak ide. A kapcsolattartás részben postaládákon keresztül történt, amelyeket előre megbeszélt időben töltöttek és ürítettek. Az ügynök „tartása” során bonyodalmat jelentett, hogy bécsi tartózkodása során olyan értesüléseket kapott családjától, hogy felesége válni kíván tőle. Mivel Démy-Gerő ag-

23. ÁBTL 1.11.4. I. sorozat, Vértés-kézirat (lásd az 1. lábjegyzetet), 68. Másutt az szerepel, hogy 80 letartóztatás történt, és ebből 15 érintett átdobott ügynököt. Lásd ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5. 91. Jelentés, 1979. április 12.

24. Lásd ÁBTL 4.1. A-2127/2. Jakabffy Gyula, Bálint Antal és Rüll Tamás kémcsoport.

gódni kezdett, személyes találkozt is szerveztek Bécsben, amelyen felajánlották neki, hogy három nappal később egy autó csomagtartójában áthoznák a határon. Az utazás időpontja azonban némileg kitolódott.

1951. szeptember 21-e és 23-a között konspiráltan hazautaztatták. Érkezése után a hatóság központjában, ami ekkor már nem az Andrássy út 60-ban, hanem a „Fehér Ház”-ban volt (azaz a Jászai Mari téri épületben, amely jelenleg az Országgyűlés Irodaháza), Péter Gábor személyesen tüntette ki a Magyar Népköztársaság Érdemrend IV. fokozatával. A Tihanyi János hírszerzőtiszt által készített terv szerint *„közben gépkocsival megmutatjuk Dunainak Budapestet, az elmúlt évek során történt új építkezéseket, stb. Megszervezzük, hogy Dunai láthassa kisfiát.”*²⁵ A hazatért ügynökkel budapesti tartózkodása alatt Farkas Vladimir és Tihanyi tartotta a kapcsolatot.

Sajnos arról nincsen adatunk, hogy Démy-Gerő működése hogyan és milyen információk hatására vált gyanússá. Azt sem tudjuk, hogy mi alapján írta a hírszerzés Démy-Gerőről szóló tanulmánya, hogy 1951. október 6-án az MHBK vezetésének valahonnan tudomására jutott, hogy az egyik Magyarországról visszatért futárt az ÁVH beszervezte. Ezzel kapcsolatosan mindenesetre elrendelték, hogy az addig használt határkapukat nem szabad többet használni.

A hazahívás

„Dunai” hazarendelését végül a „Burger” és „Csősz” fedőnéven is szerepeltetett Sárváry László²⁶ volt csendőr főhadnagy elleni akció kudarca miatt kellett elrendelni. Sárváryt, aki az 1951 áprilisában létrehozott bécsi defenzív támpont vezetője volt, egy polgári személyen keresztül az ÁVH letartóztatott feleségének leveleivel és gyermekével zsarolta, és be akarta szervezni. Felesége levelei hatására Sárváry Bécsben alá is írt egy nyilatkozatot, amelyben *„szolgálatokat vállal a Hatóság részére”*, hogy cserébe felesége külföldre távozhasson.²⁷ Ez mély lelkiismereti válságba sodorta, az öngyilkosság gondolatával foglalkozott, és attól is tartott, hogy elrabolják. Démy-Gerő ezért a beszerzési kísérlet szüneteltetését javasolta. Arról hogy mennyire mélyen belekeült maga is az ügybe, talán az a jelentése ad leginkább képet, amely szerint *„tegnap este erősen leitattam, hogy megismerjem valódi szándékát. (...) Többször kijelentette, hogy képtelen volna erre a szerepre, inkább vesszen a családja és magát is főbelövi.”*²⁸ Sárváry bevallotta beszerzési kísérletét a vele szoros baráti viszonyban lévő Démy-Gerőnek, aki a központtal történt egyeztetés után ezt tovább jelentette Kapitánffy

25. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. Mellékletek, 25.

26. Sárváry (Stiffer) László (1920. február 23. – ?) hivatásos csendőr főhadnagy, 1945 után Ausztriában élt, foglalkozása fényképész volt. Az állambiztonság több akció is indított ellene, az utolsó 1965. december 5-én történt, amikor nyilvános sajtókonferencián „leplezték le” a neki tulajdonított bécsi kémrezidentúrát.

27. ÁBTL 3.2.3. Mt-655/4. 89. Jelentés, 1951. június 11.

28. Uo.

Albin²⁹ felé (tartania kellett attól, hogy amennyiben ezt nem teszi meg, de az ügy más vonalon kitudódik, akkor ő kerül reménytelen helyzetbe). Ezt követően Kapitánffy dezinformációs anyagokat akart Sárváryn keresztül Magyarországra juttatni, valamint le akarta buktatni az ÁVH-futárokat. A francia elhárítás azonban ebbe nem egyezett bele, mivel a kettős játék folytatásához az MHBK-t nem tartotta felkészültnek, és intézkedett Sárváry kivonásáról. A magyar hírszerzés ezután elhatározta Sárváry elrablását, illetve fizikai megsemmisítését. Bécsben az I. kerületben Sárváryt leütötték, azonban az akciót váratlan események miatt félbe kellett szakítani. Félő volt, hogy az ügyben Démy-Gerőre terelődik a gyanú, ezért kivonása mellett döntöttek, amelyet úgy legendáztak, mintha őt (is) a szovjet szervek rabolták volna el Bécsből. Hazajutása fia állítása szerint egy titkos alagúton keresztül történt, amit ezt követően be is robbantottak (ebben az időben a határszakasz el volt aknásítva).

A hírszerzés 1980-as években készített kéziratos összefoglalója szerint Démy-Gerő volt az első ügynök, akit „állományba tartozónak tekintettek, magas kormánykitüntetésben részesült, segítettek hazai beilleszkedésben. (...) Az már egyedül kiváló képességeinek tulajdonítható, hogy a polgári életben segítség nélkül is magas állami beosztásba jutott.”³⁰ Mindez azonban csak féligazság. A hírszerzés, mint ahogyan azt a későbbiekben is látni fogjuk, egyáltalán nem tekintette egyenrangú partnernek. Miközben szolgálataira igényt tartottak, képességeit kihasználták, származása miatt mégis másodrendű állampolgárként kezelték. Egy 1959-ben készült iratmásolat szerint (amely feltehetően az 1950-es évek elejének jellemzését adja vissza) „politikailag teljesen a múlt hű képviselője. Bizonyos változás volt vele észrevehető amit a vele való bánás és az itt látottak idéztek fel.”³¹ Másrészt a hírszerzés sem volt mindenható, és korántsem volt képes arra, hogy érvényesítse akaratát más állami szervekkel szemben – amelyek előtt viszont Démy-Gerő csak egy gyanús háttérű „volt elemnek” számított. Családtagjaival kapcsolatos kérvényei is mind arról tanúskodnak, hogy az „osztálybélyeget” csak kegyelemből vették le róla. Az 1960-as években szerette volna megírni emlékiratait, de ezt nem engedték neki, miközben más (Berkesi András) feldolgozhatta történetét.³²

Hazaérkezése után kilenc hónapon át értékelték ki az általa összegyűjtött és nagyobb részben szóban elmondott információkat. Démy-Gerő komplett tanulmányokat is írt a hírszerzés jövőbeni terveiről és lehetőségeiről. Ausztriában hírszerző támpontok kialakítására tett részletes javaslatot – amit ekkor még nem fogadtak meg. Az ügyet propagandaszempontból hosszú távon is kihasználták, annak alapján született meg 1973-ban Aczél János és Semsei Jenő forgatókönyve alapján, Szőnyi G.

29. Kapitánffy Albin (1908. május 16. – 1979. március 16.) vezérkari őrnagy, 1944-ben a honvéd vezérkar főnökének szárnysegédje, majd a II. hadtest vezérkari főnöke, 1950 júliusa után az MHBK defenzív szolgálatának vezetője.

30. ÁBTL 1.11.4., Vértes-kézirat, 67.

31. ÁBTL Bt-472/4. 16. 1959. április 3.

32. Démy-Gerő Sándor fiának közlése a szerzővel. Berkesi a Démy-Gerő-sztori különböző elemeit több regényében is feldolgozta, pl. *Kopjások* (1959, Kardos Györggyel), *Sellő a pecsétgyűrűn* (1964).

Sándor rendezésében a *Sólyom a sasfészekben* című négyrészes krimisorozat is, amelyben Koncz Gábor játszotta, Dóczy Pál főhadnagy álnéven, Démy-Gerő szerepét. A forgatókönyvet 1986-ban kalandregényként is kiadták.³³

Rossz legendák

Hazatérte után Démy-Gerő személyazonosságát megváltoztatták, új neve Déri József lett. Konspiráltsága a szervezetben belül is nagy volt, személyéről csak négy hírszerző-tisztnek volt tudomása – dossziéjára külön ráírták, hogy csak csoportfőnöki engedély birtokában lehet betekinteni az anyagba. Múltjáról későbbi tartóinak sem beszélhetett. Legendája szerint 1941-ben szovjet fogságba esett, 1948-ban tért vissza, majd egy év betegeskedés után az Újságíró Szövetségnél helyezkedett el. Felesége életét ugyanígy legendázni kellett. Új papírjai szerint Démy-Gerő Sándortól elvált, és 1951 decemberében ment férjhez Déri Józsefhez. Egy budai kerületben „representatív lakást”³⁴ kaptak, ez azonban már kezdettől fogva dekonspirálódott a szomszédság előtt, mivel a korábbi lakókat kitelepítették, és az ingatlan felújítását közvetlenül az ÁVH végezte el. A lakás egyébként is terhelt volt, mivel 1945 előtt a magyar rendőrség egyik legismertebb vezetőjének tulajdonába tartozott.³⁵ A hírszerzés szerint a lakást berendezve kapták, a család szerint azonban ennek ellenkezője az igaz: csak saját bútoraik álltak rendelkezésükre. Démy-Gerő apjának nyugdíját megvonták, de a hírszerzés közbenjárására nagy kegyesen 500 forint kivételes nyugdíjat állapítottak meg neki – ez már akkor is csak koplalásra volt elég.³⁶ 1966. október 13-án intézkedtek csak arról, hogy az érintett nyugdíját havi 1200 forintra emeljék fel.³⁷

Démy-Gerő életét alapvetően meghatározta, hogy a hírszerzés képtelen volt megoldani a vele kapcsolatos adatok megbízható legendázását. Ez részben a szakmai körülmények hiányából, részben a feladat nehézségéből is adódott. Elsőfokú unokatestvére például az NSZK-ban élt, és az 1960-as évektől évente hazalátogatott. Az egyik ilyen alkalommal megtudta, hogy Démy-Gerő nevét Dérire változtatta meg. 1952. augusztus 15-én Démy-Gerőt a Ferrunion Magyar Műszaki Külkereskedelmi Vállalat export főosztályára nevezték ki főosztályvezető-helyettesnek. Főnöke azonban indoklás nélkül néhány hónappal később osztályvezetővé minősítette vissza, és fizetését is 300 forinttal csökkentette. Érdekes reakció ez, ha figyelembe vesszük, hogy Démy-Gerő munkahelyén a „rettegett” ÁVH emberének is számíthatott volna, ennek ellenére fel mertek lépni vele szemben. Nehéz másra gondolni, mint arra, hogy felettesei „ejtőernyős”-nek tekintették, és ahol csak lehetett, keresztbe tettek neki, és

33. Aczél János – Semsei Jenő: *Sólyom a sasfészekben*. Budapest, Zrínyi, 1987.

34. ÁBTL Bt-372/4. 81. Feljegyzés, 1958. november 14. BM II/3. osztály, 5 alosztály, Mészáros József alezredes.

35. Személyiségi okokból a lakás pontos koordinátáinak megadását mellőzöm.

36. ÁBTL Bt-372/4. 101/45. sz. 1966. szeptember 8.

37. Uo. 115, 119–120. 1961. Déri J. levele Kádár Jánosnak; és uo. 128. Feljegyzés 1962. június 19.

ezt azért is megtehették, mert érezték, hogy Démy-Gerő beágyazottsága a BM-ben nem tökéletes. Démy-Gerőt ez felháborította ugyan, de a hírszerzésen keresztül sem tudta elérni az intézkedés megváltoztatását. Egyedüli vigasza az lehetett, hogy ebben az időben Farkas Vladimir utasítására 1500 forint rendszeres fizetéskiegészítést kapott.³⁸

Előbbi értékelésünket alátámasztja munkahelye személyzetisének róla írt jellemzése, amely szerint kinevezését „igen rossz szemmel nézték a vállalat dolgozói, mivel Déry se munkáskáder, se párttag és a külkereskedelemben abszolút semmit sem ért. (...) Állandóan a csinos nők körül volt, így Sz. P.-nével³⁹ elég közeli kapcsolatba került, állandóan együtt voltak láthatóak cukrászdában sőt este a Gellérthegyén is.”⁴⁰ Egy másik jellemzésében viszont az szerepel, hogy „általában az osztály dolgozói mint embert szeretik, mert foglalkozik a dolgozókkal, de inkább csakis az ő problémájukkal és kevésbé az üzletivel”.⁴¹ Ugyanennek a jellemzésnek a vége a következővel zárul: „Még megjegyzendő, hogy általában kislány típusnak hívják a vállalatnál, mert kényeskedő magatartású. Ha speciális megbízással került a vállalathoz, mi nem találjuk őt erre megfelelőnek, mert nem úgy viselkedik. Szakmai téren nem akar tanulni. Szinte látni rajta, hogy már várja mindig a vállalatunktól való eltávozást.”⁴²

Ezek a sorok többet árulnak el a személyzeti osztályról, mint Démy-Gerőről. Felűnőek a szöveg ellentmondásai: a jellemzett egyszerre segítőkész főnök és kényeskedő, fölényes káder. Arról, ami javára szólt volna, nevezetesen hogy Démy-Gerő legalább folyékonyan beszélt két idegen nyelvet, a személyzetis említést sem tett, holott a munkáskáderek és párttagok általában semmilyen nyelven nem tudtak. Később keletkezett iratok Démy-Gerőt műveltsége és nyelvtudása miatt kifejezetten tehetséges és sikeres külkereskedőként jellemezték. Viszonylag kivételezett helyzete nem volt azonban elegendő rokonságának megvédéséhez: apját 1953-ban huszártiszti múltja miatt Balatonszemesen elbocsájtották állásából (nyugdíjasként egy üdülőben dolgozott). A hírszerzés kárpótlásul havi 600 forinttal megemelte a „Dunai”-nak fizetett juttatásokat. Legendázása folyamatosan sérült: 1954-ben a Ferrunion érdeklődött a korábban megjelölt munkahelyén, a MÚOSZ-ban Démy-Gerő után, ámde az ottani személyzetis azt a tájékoztatást adta, hogy ilyen nevű személy soha sem volt a MÚOSZ tagja. Ezek után a Ferrunion fel akart mondani neki, tervbe vett prágai kihelyezését először leállították. A hírszerzés beavatkozására Démy-Gerőt mégis áthelyezteték a Külkereskedelmi Minisztériumhoz (előkészítendő a későbbi kiküldetését), azonban ott is az a hír terjedt el róla, hogy különleges ÁVH-megbízattal dolgozik a külkereskedelemben.

38. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. Jelentés, 1953. augusztus 5. 101/39.

39. A nevet személyiségi jogi okokból rövidítettem.

40. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 28. 1953. december 17.

41. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 28.

42. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 29. Hajdúné személyzeti osztályvezető, 1953. december 17.

1954 októberétől a prágai követség kereskedelmi tanácsosaként dolgozott. Jellemző, hogy már kinevezése előtt elterjedt róla, hogy „az ÁVH tagja”. Kinevezését prágai főnökei előtt minden bizonnyal elégtelenül legendázták, így azok őt politikai ejtőernyősnek, illetve hírszerzőnek tartották – hiszen több mint szokatlannak számított egy újonnan felvett munkatárs szinte azonnali kiküldetése. Munkahelyére azonban egy idő után be tudott illeszkedni, és a hozzá tartozó vállalatok külkereskedelmi forgalmát 1956-ra megháromszorozta. 1956. szeptember 28-án Piros László belügyminiszternek írt levelet, amelyben sérelmezte, hogy nem engedik meg neki a pártba történő belépést, nem hordhatja kitüntetését, mert az a régi nevére szól (hozzá kell tennünk, a kitüntetést egy április 4-i ünnepségen felvette, de ezzel is csak azt érte el, hogy a követség párttitkára megjegyezte: „nem jó kérkedni azzal a kitüntetéssel, amit az ÁVH adott”). A kitüntetésből később is baja származott, mert az adományozási irat korábbi nevére szólt, és amikor munkahelyeinek személyzeti osztályai a viselési igazolást kérték tőle, nem tudta megmutatni.⁴³ Panaszolta továbbá, hogy személyi igazolványait nem anyakönyvezték, és emiatt a legegyszerűbb családi ügyeit sem tudja intézni. Példaként hozta fel, hogy az elhalálozott anyja utáni hagyatéki eljárást sem tudja lefolytatni, mivel új személyazonosságával ezt nem teheti, a régit pedig nem használhatja. Nagyobbik fia továbbra is eredeti nevét viselte, míg kisebbik már az újat. Munkatársainak is feltűntek az életlegenda inkonzekvenciái, ez különféle szóbeszédre adott okot: egyesek ÁVH-s ezredesnek tartották, sőt volt, aki neki tulajdonította a Sárváry László elleni sikertelen merénylet megszervezését is. Külön problémát jelentett, hogy bár a helyi pártcsoport is javasolta felvételét, Démy-Gerőnek utasítás szerint ez alól ki kellett térnie. Abban az időben viszont szinte kizárt volt, hogy párttagsággal nem rendelkező személy külföldi kiküldetésre kerüljön.

Bár a prágai követségen a forradalom napjaiban nem történt semmi különös, azt leszámítva, hogy kivágták az államcímert, és a KKM utasítása alapján a kereskedelmi kirendeltségen is megalakították a forradalmi bizottságot, az események a későbbiekben folyamatos intrikákra adtak módot Démy-Gerő ellen. Azzal vádolták, hogy örömmel jelentette be az „elvtárs” megszólítás eltörlését és aktívan részt vett az „ellenforradalmi hangulat” keltésében, valamint kifogásolta, hogy a Köztársaság téri vérengzések fotóit kirakták a kirendeltség kirakatába, és ezzel megszenstelenítették a „szent magyar forradalmat”.⁴⁴ Azonban egyáltalán nem biztos, hogy ezek a vádak tényeken alapultak. A terjedelmes fegyelmi tárgyalás jegyzőkönyvét olvasva inkább arra kell következtetnünk, hogy Démy-Gerőnek rossz viszonya lehetett kollégáival, akik csak az alkalomra vártak, hogy ártsanak neki.

Az érintett ugyan nem érezte magát felelősnek azért, hogy egy terrorszervezetet szolgált, de bizonyos jelek mégis arra utalnak, hogy helyzetét nem dolgozta fel. Egy 1958. november 7-én Kádár Jánosnak írt panaszlevélben Démy-Gerő ugyanis azt írta, hogy „az 1956-os rehabilitációs perek és exhumálások, valamint egyéb politikai meg-

43. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 122. Jelentés, 1962. február 7.

44. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 65. Prága, 1958. február 24.

*nyilatkozások teljesen megzavartak. Tisztán éreztem, hogy én nem egyes bűnös útra tért vezetőt szolgáltam az ÁVH-nál, hanem a szocializmust építő dolgozó népet, mégis rendkívül zaklatott idegállapotba kerültem.*⁴⁵

1958. február 28-án hazarendelték, március végétől az Elektroimpexhez került, mint főelőadó. Bár ezt visszaesésként élte meg, ügybuzgalma nem lankadt, 1958. április 26-án már írásos javaslatot tett a külkereskedelmen belüli hírszerzés megszervezésére. A már említett, 1958. november 7-i, Kádár Jánosnak írt levelében kérte a pártba történő felvételét is, amelyet azonban tartója, Mészáros alezredes elutasítani javasolt, mivel „kizáró oknak tartom katonatiszti múltját, hogy apja horthysta alezredes volt, felesége pedig volt földbirtokos leánya”.⁴⁶ Emellett 1956-os, állítólag problémás viselkedését (aminek adatai kizárólag a személyzeti osztály intrikáin alapultak) is felhántorgatta neki.

1958. november 18-án a II/3-5. alosztálytól Mészáros József alosztályvezető és Móró István osztályvezető szolgálati jegyen kérte a BM Állampolgársági és anyakönyvi osztályvezetőjét, hogy a hagyatéki ügyben a szükséges lépéseket tegyék meg. Lakását a forradalom alatt kifosztották – minden bizonnyal széles körben ismert volt, hogy személyének köze van az ÁVH-hoz, ráadásul prágai távolléte alatt a lakást a BM konspiratív találkozóhelyként is használta. Érdekes azonban, hogy az újjászerveződő állambiztonság már decemberben felkutatta a betörőket, és mindent visszaszerzett és visszajuttatott neki, beleértve a hírszerzési munkájával kapcsolatos feljegyzéseit is.

A BM Igazgatásrendészeti osztály viszonylag későn, csak 1959 áprilisában intézte el Démy-Gerő és felesége születési és házassági anyakönyvi átíratását, egy év múlva pedig gyermekei anyakönyvi papírjait is megváltoztatták. 1961 márciusában újra levelet írt Kádárnak, amelyben pártba történő felvételét és kitüntetését jelenlegi nevére történő átíratását kérte – utóbbira azért is szüksége volt, mert elvileg gyermekének egyetemi felvételijét segítette volna. Ezúttal Vértes János alezredes már támogatta kérelmét, amely elintézetlen maradt, mert 1962. január 31-én Pap János belügyminiszterhez ugyanabban az ügyben intézett levelet. A kitüntetés ügyében vizsgálat is indult, de az csak arra a megállapításra jutott, hogy a Démy-Gerőnek adott példányt nem törzskönyvezték, arról semmilyen dokumentáció nem létezik. Ez rendkívül lehangolta az érintettet, aki magától visszaszolgáltatta az érdemrendet a hírszerzésnek. Vértes 1962. február 7-én kérte az állambiztonsági miniszterhelyettest, hogy készítsen egy előterjesztést az Elnöki Tanács felé a kitüntetés újbóli adományozásáról. Ez még az év során megtörtént – konspirációs okokból az adományozás indoklásaként az szerepelt, hogy szovjet katonákat mentett meg.⁴⁷ Személyével azonban új munkahelyén is gondok adódtak, mivel nem titkolta BM-es kapcsolatait és rossz viszonyban volt munkatársaival, akik konspirációs legendájának hiányosságaira is felfigyeltek.

45. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 84. 1958. november 7.

46. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 82. Feljegyzés 1958. november 14.

47. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5. 3. Összefoglaló jelentés, 1964. január 28.

Nem lehetett magyarázatot találni arra, hogy miért nem engedélyezik egyetlen nyugati utazását sem, holott a hozzá hasonló beosztású személyeknél ilyen problémák nem adódtak. Nem tudni, hogyan, de a hírszerzéshez ráadásul visszajutott az az információ, hogy az MHBK kémszolgálat a beazonosította Démy-Gerőt mint a hírszerzés ügynökét, ezért attól is tartani kellett, hogy egy esetleges nyugati útja esetén az ellenséges titkosszolgálatok letartóztatják.⁴⁸

Az Elektroimpexnél személye tarthatatlanná vált, és megoldást újra csak valamilyen szocialista országba történő kiküldetése jelenthetett. Egy 1963-as átirat szerint *„évekre kivonhatjuk abból a munkakörből, ahol a nyugati kiutazásainak letiltása ismétlődő, egyre fokozódó konspirációs problémát jelent”*.⁴⁹ 1963 decemberében a III/II. csoportfőnökségnek tervezték átadni, de erről már Bt-dossziéja nem tartalmaz adatot. Az utolsó információ 1966-ban keletkezett: ekkor intézkedett a hírszerzés Démy-Gerő apja nyugdíjának 1200 forintra emeléséről. A Bt-dossziéba 1973. február 21-én kértek betekintést, ekkor ugyanis Démy-Gerő Sándor Elektroimpex-megbízottként Algériába utazott, ami a következő év folyamán meg is történt. Az Elektroimpexnél vezetői elégedettek voltak vele, és 1964-ben a televíziós osztály helyettes vezetőjének is kinevezték. Pozitívumaként írták le magas általános műveltségét, jó tárgyalóstílusát, kiváló technikai ismereteit (amelyet mellesleg mint ludovikás tiszt sajátított el és alkalmazott a gyakorlati életben, sok társához hasonlóan).

Áthelyezése azonban nem történt meg, és 1971-ig sem a kémelhárítás, sem a hírszerzés nem foglalkoztatta. Csak Gergely Attila alezredes a III/II-a alosztályról tartotta vele, „Garami” fedőnéven, a kapcsolatot. Érdekes módon engedélyezték számára a nyugati utakat, így kiküldöttként járt Olaszországban, Dániában, Svájcban, Finnországban, Svédországban, Libanonban, Irakban, Kuvaitban és Líbiában.

Démy-Gerő felesége 1968-ban meghalt, 1971-ben újra nősült (új felesége is a kémelhárítás munkatársa volt⁵⁰). Ebben az évben az NSZK-ba történő utazását is engedélyezték. A kémelhárítás abból indult ki, hogy az ellenséges hírszerző szervek Démy-Gerőt ugyan be tudják azonosítani névváltoztatása dacára is, azonban az számukra sem lesz tisztázott, hogy 1951-ben a Sárvány-ügy mit is jelentett pontosan. Ezért Démy-Gerő azt a legendát találta ki magának, hogy amennyiben kérdőre vonják, azt mondja, hogy Sárvány próbálta beszervezni őt, és amikor ez nem sikerült, akkor épenséggel őt rabolták el.

„Póker Tamás”

Aki egyszer hírszerző, az az is marad, gondolhatnánk arról, ami a továbbiakban történt. Démy-Gerőt ugyanis újból alkalmazásba vették, immár „Póker Tamás” fedőné-

48. Lásd a határozat 1964. január. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5. 19–20.

49. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/4. 133., BM III/I. Csoportfőnökség, 1963. október 17.

50. Lásd ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5. 84. Az 1977. szeptember 30-i átirat. A hírszerzés átirata azt is megjegyezte, hogy a feleséget lehetőségek hiányában nem vették át és nem is foglalkoztatták.

ven.⁵¹ Kapcsolattartója a III/I-11-A alosztály volt. Minderre az teremtett alapot, hogy az Elektroimpex négy évre Algériába helyezte ki. Feladata elsősorban a harmadik országos tevékenység volt, azaz az Algériában tartózkodó német, amerikai és angol tippszemélyek felkutatása. Emellett Kínával kapcsolatos információk gyűjtésével is megbízták.

Algéria ebben az időben egyáltalán nem számított eseménytelen állomáshelynek. Az ország csak 1962-ben, hosszú polgárháború után nyerte el függetlenségét. Az algériai politika 1973-tól támogatta a nyugat-szaharai Polisario fegyveres terrorista mozgalmat. Egyiptom és Líbia között több alkalommal algériai politikusok közvetítettek.⁵²

Démy-Gerő kapcsolattartója az „Arányi Árpád” fedőnevű algéri rezidens tiszt volt. 1976-ig túl sok információt nem adott, amit azzal indokolt, hogy hivatali ügyei rendkívül leterhelték. Beszámoltatása így általában magyarországi szabadsága alatt történt. Egy vele kapcsolatos irat azonban arra is utal, hogy foglalkoztatása a hírszerzés irányításának hiánya miatt nem valósult meg rendszeresen.⁵³ 1974-ben egy, 1975-ben kettő, 1976-ban négy, 1977-ben hét, 1978-ban pedig nyolc jelentés maradt fenn „Póker Tamás” dossziéjában. „Póker” már 1973 nyarán kihelyezésre került Algírba – ez is inkább azt mutatja, hogy a hírszerzés belső szervezetlensége miatt nem volt megfelelő a vele való munkakapcsolat, mint ahogyan az is a dezorientációt illusztrálja, hogy jelentései néha hónapokig nem érkeztek be a központba. Az 1974. augusztus 30-i magyarországi szabadságán tartott beszámoltatáson „Póker Tamás” maga is megemlítette, hogy a rezidens még nem szakított időt arra, hogy tájékoztassa valós feladatairól. Ahhoz képest, hogy „Póker Tamás” a hírszerzés egyik legjobban minősített hálózata volt, különösen furcsa ez a slendriánság. Ráadásul az algériai rezidentúra nem rendelkezett túl sok hálózati személlyel, ami magyarázta volna a rezidentúravezető leterheltségét: az iratok tanúsága szerint csak „Tuboly” nevű hálózatra van még konkrét adat.

Algírban változatos társadalmi kapcsolatokat épített ki: szorosabb viszonyba került az EAG Telefunken képviselőjével (akitől például tudomást szerzett német segítséggel épülő lőszergyákról), a vatikáni államtitkárság gazdasági igazgatójával és a Goethe Intézet vezetőjével, akiktől politikai információkat is szerzett. Ezek részben harmadik országra, részben az algériai helyzetre vonatkoztak. Utóbbiról egy Djamal Baghdadi nevű matematika- és közgazdászprofesszor adott igen érdekes és értékes információkat. Az 1976. szeptember 30-i beszámoltatáson „Póker” felvetette, hogy jó lenne, ha kaphatna diplomata-áron évi 4-5 üveg whiskyt, amit a munkavacsorákon

51. Lásd ÁBTL 3.2.3. Mt-655/15.

52. Algéria történetére lásd Wöhler-Khalfallah, 2004.

53. „*Úgy tűnik, »Póker« sokkal aktívabb lenne, ha erre a helyszínen is ösztönöznék.*” (Kovács József r. százados). ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5. 76. Jelentés „Póker Tamás” fn. tmt-vel történt találkozóról, 1976. szeptember 30.

használta fel – a hírszerzéstől ugyanis addig semmilyen fizetéskiegészítést nem kapott.

A kapcsolattartás elhanyagolásával komoly lehetőségektől estek el, mert „Póker” – aki fedőnevének is általában csak első részét használta – érdekes társadalmi kapcsolatokat alakított ki. Ismeretségbe került például Khali Khaleddel, az algériai távirati iroda ENSZ-kiküldöttével, akinek rokona az algériai rendőrség sajtóosztályának vezetője volt. Rajta keresztül az algériai belügyminisztérium kapcsán is megtudhattak adatokat. A vatikáni államtitkárság gazdasági igazgatója, Pater Jean Nicolá különösen érdekes kapcsolatrendszerrel rendelkezett, mivel az algériai elitből sokan csak formálisan hagyták el a keresztény egyházat (az új alkotmány minden keresztényt muzulmánként nyilvánított, így az algériai állampolgárságot felvevő Nicolá is a Djillalali nevet vette fel). Emellett az algériai katolikus egyház a francia megszállás alatt sebesültek ápolásával és bújtatásával támogatta az algériai forradalmárokat, és ennek köszönhetően komoly pozíciókkal rendelkezett az algériai politikai elitben, még a Forradalmi Tanácsban is. Így a hercegprímás el tudta érni azt is, hogy amikor az algériai csendőrség 1975 szeptemberében több templomot lefoglalt, néhány napon belül ezeket az egyháznak visszaadta.⁵⁴ A hírszerzés szerint Nicolá még a Muzulmán Testvériség nevű szervezettel is kapcsolatban volt, és erről is információkat kívántak szerezni, bár „*a szervezet rendkívül reakciós és várható hogy minden eszközzel akadályozni fogja a szocializmus építésének folyamatát*”.⁵⁵ Mindennek az adott jelentőséget, hogy Algériában csakugyan zajlott ekkoriban egy szocialisztikus gazdaságátalakító kísérlet, ami azonban elsősorban vidéken élénk ellenállást szült és a Muzulmán Testvériség befolyásának erősödéséhez vezetett. Emellett arról is értesülést szerzett, hogy az algíri elnöki palotához titkos föld alatti alagutat építenek.

A hírszerzés sajátos forráskezelésére példa a Démy-Gerő jelentései kapcsán a hírszerzés látókörébe kerülő Adamec (másutt Adamits) Iván ügye. A róla szóló jelentés⁵⁶ azzal kezdődik, hogy megadják születési adatait (1943. XII. 22., Rimaszombat), majd megállapítják, hogy Csehszlovákiában született – holott ez az ország a kérdéses időpontban nem létezett, és Rimaszombat 1938–1945 között Magyarországhoz tartozott. A hírszerzés megállapította azt is, hogy Adamec fiatalon megnősült, és felesége is magyar állampolgár volt. Ő is Magyarországra költözött, ahonnan 1968-ban disszidált. A hírszerzés megállapította, hogy Adamec Algírban keresi a magyarok társaságát – azt már nem írták meg, hogy feltehetően azért, mert az ő anyanyelve is a magyar volt –, és megállapították, hogy anyagi lehetőségeit meghaladó életmódot folytat. Az ügynek nem lett folytatása, viszont arra ez az eset is alkalmas, hogy rámutasson a forráskritika szükségességére, ami az állambiztonsági dokumentumok esetében különösen fontos.

54. ÁBTL 3.2.3. Mt-655/15. 27. Jelentés, 1978. január 25.

55. Seres jelentése, 1978. május 15. ÁBTL 3.2.3. Mt-655/15. 76.

56. ÁBTL 3.2.3. Mt-655/15. 41–42.

Az utolsó évek

Démy-Gerő 1978-ban végleg hazautazott, és 1983-ban nyugdíjba is vonult. Nyugdíjasként egy építőipari kisszövetkezetben dolgozott tanácsadóként. Régi kapcsolatai közül családja szerint csak Bónis Andor határőrrel járt össze, de ez a kapcsolat sem volt túl szoros. Legendázásának hiányosságai nagymértékben felelősek voltak azért, hogy utolsó éveit teljes visszavonultságban töltötte.

A nyugdíj kapcsán egyébként újra felmerültek a legalizálás kérdései. Az alapvető gondot az okozta, hogy Démy-Gerő névváltoztatása hivatalosan csak 1959-ben történt. Arról, hogy előtte munkája után fizetett SZTK-t,⁵⁷ semmilyen irata sem volt, és értelemszerűen nem is kaphatott ilyet. A BM az 1951–1959 közötti időszak igazolását átvállalta ugyan, de az SZTK levonását 1978-ban már ők maguk sem tudták, hogy hogyan intézték erre az idősakra. A nyugdíjalapnál számításba vehető időt először 1952. július 1-től (ekkortól állítottak ki neki munkakönyvet), majd 1949. január 1-től állapították meg részére. Érthető módon Démy-Gerő egyik megoldással sem értett egyet, hiszen ha nem változtat nevet, akkor 1939-től lett volna munkaviszonya. Végül 1981-ben Horváth István belügyminiszter helyt adott kérelmének. 1983. január 14-én javaslat készült a hálózatból történő kizárására, amit Bogye János csoportfőnök engedélyezett. Az erről készült irat szerint „*a csoportfőnökség egyik legeredményesebb ügynöke volt*”.⁵⁸ Dossziéjába azonban továbbra is csak a Főcsoportfőnök helyettesének engedélyével lehetett betekinteni. Iratait 2030. 12. 31-ig titkosították, a minősítést 2011. november 16-án oldották fel.

A rendszerváltás után Démy-Gerőnek csak egyszer akadt gondja. Kubinyi Ferenc háromrészes, meglehetősen tendenciózus tévéműsorában őt is megnevezte, mint a kommunista tettesek egyikét. Démy-Gerő a BM-en keresztül tiltakozott a tévéműsor miatt⁵⁹ – korántsem ő volt az egyetlen –, és a BM elérte, hogy a közszolgálati tévé ne ismétlje meg a sorozatot. Az MHBK részéről senki sem kísérelte meg felelősségre vonni – holott a rendszerváltáskor még a szervezet több prominense életben volt, nem beszélve a Démy-Gerő miatt felakasztottak rokonságáról. Démy-Gerő Sándor 1996-ban halt meg. Még az 1990-es évek elején magnóra mondta az élettörténetét. Ebből azokat a részeket, amelyek az 1949 utáni időszakot érintik, feleségre megsemmisítette.⁶⁰

57. A rövidítés a Szakszervezetek Társadalombiztosítási Központja kifejezést takarta. A szocializmusban az egészségügy finanszírozása ezen a szervezeten keresztül történt.

58. ÁBTL 3.2.1. Bt-372/5. 122. Javaslat, 1983. január 14.

59. Családtag közlése a szerzővel 2018. június 3.

60. A visszaemlékezést a család nem bocsátotta rendelkezésemre.

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

1.11.4, I. sorozat – A hírszerzés történetéhez kapcsolódó iratok gyűjteménye (1960)

1980–1989: IV. tétel: Vértes János: A szocialista magyar hírszerzés kialakulása és tevékenységének első évei 1947–1953 (szerk. Szluka Endre, közrem. Ágoston Kálmán). kézirat, 1983

3.1.9. V-73214/1. Dudosits József

3.2.1. Bt-372/4, 5. „Dunai”

3.2.3. Mt-655/4, 15. „Dunai” és „Póker Tamás”

3.2.5. O-8-012 „Tirol”

Hivatkozott irodalom

Gecsényi, 1993

Gecsényi Lajos: Omega jelenti. ÁVO kontra osztrák elhárítás. *História*, 1. sz. 11–12.

Gecsényi, 2012

Gecsényi Lajos: Az ausztriai magyar katonai emigráció a Hadügyminisztérium Katonapolitikai Csoportfőnökség célkeresztjében. A Dósa Attila és Kovács Attila elleni akciók, 1949-1950. In: Határon innen, határon túl. *Tanulmányok Tilcsik György 60. születésnapjára*. Szombathely, Szombathely Megyei Levéltár, 129–135.

Fráter, 2012

Fráter Olivér: Párhuzamos kémhistóriák – avagy út Vásárhelyről a hírszerzési szolgálatokig.

http://www.emlekpont.hu/publikaciok/dokumentumok/fo/Habram_Nandor.pdf
(utolsó letöltés: 2019. március 21.)

Radnóczy, 1998

Radnóczy Antal: A magyar katonai emigráció története (1945–1990). *Hadtörténelmi Közlemények*, 111. évf., 3. sz. 728–744.

Rainer, 2018

Rainer M. János: *Századosok*. Budapest, Osiris.

Soós, 2010

Soós Mihály: „Z”: Egy megfigyelés története. Előkészületek az MHBK vezetőjének, Zákó Andrásnak erőszakos hazahozatalára. *Betekintő*, 3. sz.

Sz. Kovács, 2013

Sz. Kovács Éva: A magyar hírszerzés tevékenysége Ausztriában (1945–1965). *Betekintő*, 2. sz.

Ungváry, 2014

Ungváry Krisztián: Az MHBK szürke eminenciása: Zákó András és az ellene folytatott állambiztonsági eljárások. In: uő: *Tettesek vagy áldozatok? Feltáratlan fejezetek a XX. század történelméből*. Budapest, Jaffa, 58–81.

Wöhler-Khalfallah, 2004

Khadija Katja Wöhler-Khalfallah: *Der islamische Fundamentalismus, der Islam und die Demokratie. Algerien und Tunesien: Das Scheitern postkolonialer „Entwicklungsmodelle“ und das Streben nach einem ethischen Leitfaden für Politik und Gesellschaft*. VS Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden.

Zsitnyányi, 2001

Zsitnyányi Ildikó: „A hazáért mindhalálig!” A magyar tisztikar ellen irányuló perek, 1945–1953. In: Okváth Imre (szerk.): *Katonai perek. 1945–1958*. Budapest, Történeti Hivatal, 173–198.

Kulcsszavak: *Ausztria, hadtörténelem, hírszerzés*

The way of life of Sandor Démy-Gerő

The most important agents of the Hungarian foreign espionage have so far received little attention in research, because of the lack of documents. The present study attempts to examine the curriculum vitae of a person who was considered to be a particularly successful agent. Sándor Démy-Gerő was originally a career officer of the Royal Hungarian Army. He first joined a spy group that had been working for France against the communist Hungarians. This espionage group was called the Association of Hungarian Front Fighters (MHBK) and regularly sent couriers to Hungary. During his first assignment Démy-Gerő changed the fronts and moved to the Hungarian state security. He became the main source in the MHBK and contributed significantly to undermine the espionage attempts of this organization. Several spies have been arrested and executed in Hungary for his reports.

Démy-Gerő finally had to be recalled in 1951. The attempts to give him a new identity were difficult. Although he was one of the most successful agents, his leadership officers remained suspicious of him. It is remarkable how the Hungarian State Security dealt with its best agent.

Between 1974 and 1978 Démy-Gerő was reactivated under the name "Póker Tamás" and was used in Algeria. After his retirement, he got troubles because the state security over his time in illegality found no more documents and therefore his most important years in Austria have not been included in his pension payments.